

Skogarnas kulturarv

Tre rundabordssamtal på Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien i juni 2022

Initiativet

Skogarnas kulturarv består inte enbart av bevarade föremål, lämningar och miljöer. Kulturarvet sätter också in skogarna i sammanhang och belyser därmed vad de genom årtusenden har betytt för människors liv, vad de bidrar med idag och vilken roll de kan komma att spela i framtiden. Med den utgångspunkten bjöd Skogsavdelningen inom KSLA in till en serie rundabordssamtal i juni 2022. Under tre sessioner samlades tre olika grupper, med ett tjugotal särskilt inbjudna personer i varje, för att diskutera och tillsammans tänka fritt. KSLA visade sig vara utmärkt rum för ett förtroendefullt samtal mellan en rad olika parter.

Flera deltagare beklagade det faktum att det i dag saknas ett nav för den stora berättelsen om skogens roll för landet ekonomiskt, kulturellt, ekologiskt och för den nationella självbilden. Ytterst handlar det om att via en sådan berättelse förbinda historia och nutid med det klimatansvar som fordrar omställning och där den gröna kolatomen kommer att ha en fundamental roll.

De tre samtalen, som sammanfattas på följande sidor, var ett viktigt steg i ett långsiktigt arbete, där en mängd aktörer kommer att adresseras.

Innehåll

Bakgrund till samtalen	2
<i>Sammanfattat och sagt under de tre samtalen:</i>	
Kulturlämningarna i skogen	4
Skogsmuseer och kunskaperna om det skogliga kulturarvet	7
Fortsättningen	10

Bilagor

1. De ansvariga myndigheterna:

- Kulturdepartementet	11
- Riksantikvarieämbetet	12
- Skogsstyrelsen	12

2. Skogsmuseer i de nordiska länderna

- Sverige	13
- Finland	14
- Norge	14
- Danmark	14

Rundabordssamtal om skogarnas kulturarv

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, KSLA, 3, 8 och 9 juni 2022

Bakgrund till samtalen

Skogen har en central plats i den svenska historien. Det är skogen som tillsammans med malmen och järnet starkt bidragit till att Sverige kunnat utvecklas till det land vi lever i idag. Mot bakgrund av denna, skogens stora betydelse för landet och folket, framstår det som märkligt att den är så osynlig i den svenska kulturpolitiken. Det finns en intressant och spännande historia att berätta – men ingen som med tillräcklig kraft kan förmedla den. På nationell nivå är det otydligt vilken eller vilka kulturarvsinstitutioner som bär ansvar för skogarnas historia. De två större skogsmuseer som finns – i Siljansfors i Mora och i Lycksele – är båda kommunala/regionala angelägenheter som drivs med knappa resurser och utan statligt stöd. De har därmed inte ekonomiska förutsättningar att ta det nationella ansvar som idag saknas. Övriga skogsmuseer är alla små och ideellt drivna.

Det skogliga kulturarvet är påtagligt på många sätt. Överallt i skogarna finns lämningar och spår av mänskliga aktiviteter i form av bland annat röjningsrösen, stenmurar, fångstgropar, kolbottnar, tjärdalar och husgrunder. De utgör en länk mellan då och nu och är pusselbitar i den skogliga kulturhistoria som för varje generation blir allt mer diffus. För att kunna förstås av dagens människor, krävs att man kan förmedla bilder av vad lämningarna betyder och i vilka sammanhang de en gång skapades.

Kulturarvet lyfts fram i riksdagens beslut om kulturpolitik, där ett av fem mål är att ”främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas”. Idag råder obalans mellan de stora resurser som myndigheterna och skogsbruket lägger på att identifiera och skydda kulturlämningarna och de blygsamma belopp som anslås för att förmedla kunskaper om vad de står för. Genomtänkta satsningar på att ”använda och utveckla” skogarnas kulturarv saknas också – här bör finnas unika möjligheter i att länka samman skogarnas kulturarv med besöksnäring.

Dessa frågor var underlag för tre rundabordssamtal som genomfördes hos KSLA (Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien) i början av juni 2022. Deltagare var företrädare för Kulturdepartementet, Riksantikvarieämbetet, Näringsdepartementet, Skogsstyrelsen, Skogforsk, länsstyrelser, museer, besöksnäringen, skogsbolag, LRF Skogsägarna, skogsägarföreningar, Skogssällskapet, privata skogsägare, Stiftelsen Skansen, Jernkontoret, Uppsala universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Skogshistoriska Sällskapet samt Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA). Tillsammans hade de tre samtalen fler än 50 deltagare.

Syftet med samtalen var att belysa vikten av att tillgängliggöra, använda och utveckla skogarnas kulturarv genom att diskutera:

- Hur vi i Sverige hanterar och presenterar våra skogliga kulturarv.
- Om alla de hundratusentals lämningar och spår av tidigare brukande som finns i Sveriges skogar är lika mycket värda.
- Behovet av en sammanhållande kraft med ansvar för det skogliga kulturarvet och att de många föremål och berättelser som finns i skogsmuseerna bevaras för framtiden.

Förhoppningen är att samtalen ska leda fram till en gemensam framtidsbild av hur kulturarvsarbetet i och kring skogarna ska se ut och fungera. De kan också ge underlag för en översyn av Skogsstyrelsens och skogsbrukets målbilder för kulturmiljöhänsyn. Ökad kunskap om det skogliga kulturarvet kan därutöver vara en grund för kommunikationen om skogens samhällsroll och vara ett avstamp i hanteringen av nyckelfrågor som klimat, hållbarhet och cirkulär ekonomi.

Samtalen genomfördes i enlighet med vad som kallas ”Chatham House Rules”, vilket innebär att innehållet i dem är offentligt och kan diskuteras, men utan att ange vilka personer som deltog eller vad de enskilda deltagarna sa.

KSLAs skogsavdelning beslutade år 2019 att akademien ska uppmärksamma skogarnas kulturarv och hur riksdagens mål gällande kulturarvsarbetet förverkligas. Initiativtagare var en arbetsgrupp med förankring i KSLA, skogsnäring och skogsmuseer. Avdelningen valde rundabordssamtal som inledning på arbetet. De var ursprungligen planerade att genomföras i början av år 2020, men flyttades fram i tiden på grund av pandemin. Ambitionen är att rundabordssamtalen ska följas av såväl ett öppet seminarium hos KSLA som av enskilda åtgärder, mer direkt avsedda att aktivera och bredda kulturarvsarbetet i, och om skogarna.

För att förbereda och följa upp samtalen verkar en arbetsgrupp med följande deltagare: Karin Perers, ordförande i Mellanskog, Elisabet Salander Björklund, f.d. VD Bergvik Skog, Olof Johansson, skogspolitisk chef i Sveaskog, Lars-Olof Österström, ordförande i Siljansfors skogsmuseum, Eva Lundström, VD för Skogs- och samemuseet i Lycksele, Jan-Olof Thorstensson, KSLAs kollegium samt Linda Eriksson, skogsdirektör vid Skogsindustrierna.

Moderator för rundabordssamtalen var Gunilla Kindstrand, kulturjournalist och ledamot av KSLA. Samtalen dokumenterades av Lars Klingström, redaktör och styrelseledamot i Skogshistoriska Sällskapet.

Sammanfattat och sagt under de under de tre samtalen

En preliminär version av referatet tillställdes deltagarna i augusti som då bereddes möjlighet att kommentera och komplettera det. I denna version är kommentarerna beaktade.

1. Kulturlämningarna i skogen

Skogsbrukets representanter var eniga om att hög ambitionsnivå gäller för att inte skada fornlämningar och andra kulturminnen. Den kan sammanfattas med att man i princip tillämpar nolltolerans för skador. Ingen av dem kände igen de siffror som Riksantikvarieämbetet redovisar i sin statistik och menade att skadefrekvensen numera överlag ligger betydligt lägre och, när det gäller allvarliga skador, nära noll.

Den diskrepans som uppenbarligen finns kring skadefrekvensens storlek kan bero på man från myndigheternas sida räknar *alla skador* oavsett grad, medan skogsbruket räknar *allvarliga skador*.

Man var också mycket enig om att ambitionen att göra rätt är stor hos dem som utför det praktiska arbetet med avverkning och markberedning i skogen.

– Ingen struntar med berätt mod i att följa de råd och instruktioner som finns. Det finns ofta en tydlig oro hos fältpersonalen för att orsaka skador på fornlämningarna och därmed bryta mot lagen.

Kulturlämningar är ofta markerade på de vanliga digitala kartor som används i skogsmaskinerna vid avverkning och skogsvårdsåtgärder. När det ibland visar sig att kartan inte stämmer med verkligheten kan det bero på att lämningens position på kartan inte är korrekt eller att lämningen inte var känd när kartan gjordes.

Skogsbruket upplever det idag som ett aber att medan rapporteringen av kulturlämningar till myndigheterna görs digitalt, så kommer svaren från dessa analogt vilket lätt leder till missförstånd och skapar tidsödande processer.

– Det skulle vara ett stort steg framåt om den reviderade informationen om fornminnen och kulturlämningar från myndigheterna istället kunde överföras digitalt och på så sätt direkt noteras i trakttdirektiven. Det skulle bidra till att göra de larmsystem som numera finns i många skogsmaskiner säkrare. Med korrekta och uppdaterade uppgifter i trakttdirektiven får föraren en precisare bild var kulturlämningarna finns och kan anpassa arbetet så att de inte skadas.

Här lyftes möjligheten att Skogforsk kan ta på sig att utveckla en för alla parter gemensam digital kommunikationskanal för att undanröja den här typen av problem.

Flera uttryckte också att fornminnesregistret är svårtolkat.

– Det framstår som omodernt. En gång var det ett bra register, men både ambitioner och krav har höjts och det ger idag inte den vägledning i hänsynsarbetet som är önskvärd. Besked gavs om att registret håller på att förbättras.

Ett annat problem som lyftes fram var att tillämpningen av regelverken kan skilja sig åt hos de olika länsstyrelserna.

– Det vore önskvärt att länen kunde ena sig om gemensamma tillämpningar.

Man konstaterade också att det i vissa delar av landet finns vita fläckar på kulturmiljökartorna och att en stor del av lämningarna upptäckts av skogsbrukets egen fältpersonal i samband med att man planerar åtgärder i ett visst område, så kallad traktplanering. Det upplevs då som negativt att det ofta tar lång tid innan man får en återkoppling av sin rapportering från den ansvariga myndigheten.

– Vi behöver överlag bli bättre på att samverka och att tala samma språk. Vi behöver också arbeta för att skapa en kunskapsplattform som är gemensam för alla inblandade parter: myndigheter, skogsbranschen och de som utför arbetet i skogen. Det skulle bli ett slags motsvarighet till den redan befintliga webbplatsen Artportalen.

Utbildning lyftes fram som en angelägen fråga:

– Var ligger ansvaret för att utbilda fälterfarna arkeologer för kunskapsutveckling kring skogens kulturlämningar och bedömning av i sådana fält? Vad representerar dessa i form av tidigare praktik? Vad representerar de i lagens mening?

Flera företagsrepresentanter redovisade att de jobbat intensivt med utbildning i både miljöhänsyn och kulturmiljöhänsyn.

– Vi har tagit fram utbildningsmaterial på alla aktuella språk.

Flera poängterade också värdet av att utbildning inte bara handlar om instruktioner för *hur* arbetet skall utföras.

– Man når betydligt bättre resultat genom att lägga resurser på att förmedla en helhetsbild: Vad kulturlämningarna är spår av och *varför* det är viktigt att de bevaras.

Det gavs exempel på att skadefrekvensen minskat genom att man i utbildningen betonat just sådana ”varför-aspekter” och därigenom ökat både förarnas kunskaper och deras motivation att ta fullgod hänsyn.

I det sammanhanget lyftes också frågorna om kolbottnarnas antal och om alla är lika skyddsvärda. Det finns redan omkring 100 000 registrerade kolbottnar i Sverige. Med hjälp av den laserskanning som gjorts av hela landet och med AI-teknik har nyligen ytterligare cirka 100 000 kolbottnar identifierats. Det uttrycktes stor tveksamhet till att alla dessa skulle vara lika skyddsvärda:

– För att ta ett exempel från museivärlden: Det är inte antalet spinnrockar på ett museum som är det intressanta, utan berättelsen om dem och hur de en gång användes. På samma sätt är det med kolbottnarna. Det är knappast meningsfullt att skydda varje enskild kolbotten av de nu minst 200 000 som identifierats. Däremot att skydda ett representativt antal och lägga mer resurser på att berätta historien om dem och sätta in dem i sitt både lokala och nationella sammanhang.

– Ett skäl till att det finns så många kulturlämningar i skogen är att de inte tidigare i nämnvärd grad berörts av åtgärder som påverkar dem. Jordbruksmarkerna däremot, har kontinuerligt, och inte sällan i tusentals år, varit utsatta för en påverkan som i många fall dolt eller helt suddat ut kulturlämningar.

Skogsstyrelsen redogjorde för planerna på att skapa en moderniserad variant av utbildningssatsningen *Kulturmiljövård i skogen* som genomfördes på 1990-talet. Laserdata och AI gör också att man ser möjligheter att omfördela resurserna så att myndighetens egna arkeologer och kulturmiljöspecialister i ökad grad kan ges uppgifter som kunskapsspridare i skogliga kulturmiljöfrågor.

I diskussionen om kulturminnen och kolbottnar framförde flera av samtalsdeltagarna att man inte alltid behöver se kulturminnen som inskränkningar i skogsskötseln, utan att det också kan finnas en ekonomisk plussida.

– Merparten av de svenska städerna och samhällena ligger bokstavligt talat i skogen. Det finns en stor potential i att via tätortsnära skogar sprida kunskaper om skogens genom tiderna stora betydelse för vårt land. Kulturarvsturism är en till stora delar outnyttjad resurs. Samma sak gäller också skogsföretagens ekoparker, mångfaldsparker och kunskapsparker.

För familjeskogsbruket där skogen ofta går i arv över generationer är kulturminnena hela tiden en mycket levande fråga.

– De flesta familjeskogsbrukare har god koll på spåren av tidigare generationers brukande och sätter en ära i att skydda dem. I bygder med gott om kulturlämningar innebär det att man inte alltid kan utnyttja de effektivaste skogsbruksmetoderna. Men familjeskogsbrukarna arbetar under samma ekonomiska villkor som det övriga skogsbruket. I det sammanhanget är det en viktig insikt att det ofta är brukande som skapar förutsättningar för bevarande.

Sammanfattat och sagt under de under de tre samtalen, forts

2. Skogsmuseer och kunskaperna om det skogliga kulturarvet

Denna fråga gav upphov till djupa diskussioner vid samtliga tre rundabordsamtal. Enigheten var stor om att skogen förtjänar en mer framskjuten plats i det svenska kulturarvsarbetet än den har idag. Flera framhöll att det inte enbart handlar om skogen, utan att denna måste belysas i sitt breda historiska sammanhang. Tillsammans med bergsbruket utgjorde ju skogarna grunden för de svenska statsfinanserna och för landets välfärdsutveckling. Jämförelser gjordes med hur vi i Sverige och de övriga nordiska länderna hanterar sina respektive skogliga kulturarv. Se bilaga 2

– Sverige behöver inte ett stort fysiskt skogsmuseum. En vision värd att sträva efter är istället en digital portal – ett virtuellt skogsmuseum – som förmedlar berättelsen om skogen och dess genom århundradena centrala roll i Sverige. Därifrån leds besökarna vidare till allt det intressanta som finns att ta del av runt om i landet: Föremålen och miljöerna vid de nuvarande museerna i Lycksele, Siljansfors och alla de små lokala museerna, skogliga utställningar på läns- och riksmuseerna. Via portalen kan man också hitta till ekoparker, mångfaldsparker, kunskapsparker och hembygdsföreningar som alla fysiskt kan förmedla den skogliga kulturhistorien.

En viktig ingrediens är ett ”showroom” i Stockholm. Närmast till hands ligger Skansen och där ett vilande sådant finns i form av det nedlagda Skogens Hus. Skansen ställer sig också positiv till att medverka för att få en sådan lösning till stånd.

– Berättelserna om skogens roll är viktigast. Det handlar om att medvetandegöra och återuppbygga bilden av skogen som en resurs som i alla tider varit till stor nytta för både människorna och landet. I början av förra seklet förmedlade Folkskolans läsebok till uppväxande slakten berättelsen om skogen som en viktig nationell resurs. Senare uttryckte författare som Harry Martinson, Eyvind Johnsson, Vilhelm Moberg och många andra samma sak. Med urbaniseringen har skogen tappat sina rötter och istället blivit en arena för allehanda upplevelser. Den centrala berättelsen om skogen i historien har gått förlorad: Att det är skogen som tillsammans med bergsbruket har skapat det Sverige vi lever i idag.

– De många kulturminnen som idag skyddas i våra skogar får inte bara vara ”bokstäver” utkastade i skogarna, de måste kunna läsas och bilda ord och en mening, ja till och med en hel bok. Därför är det nödvändigt med en satsning på att öka kunskapen om skogen och den rika historia som finns där.

– Riksantikvarieämbetet lyftes fram som naturligt forum för nätverkande och samråd kring skogens kulturvården. För detta fordras sannolikt ett regeringsuppdrag.

– Skogarna skiljer sig mellan de olika delarna i landet, vilket talar för att de regionala aspekterna måste beaktas i arbetet med det skogliga kulturarvet. Samverkan mellan

regionerna skulle kunna ske inom ramen för den kultursamverkansmodell som riksdagen har beslutat om och som leds av Kulturrådet.

– Det är obalans mellan de stora belopp som myndigheter och skogsägare lägger ner på att identifiera och skydda kulturminnena i skogen och vad samhället lägger på att medvetandegöra och sprida kunskap om skogens viktiga roll historiskt och idag.

– Kulturarvsarbetet behöver också rymma skogarnas föränderlighet. Här är akademisk forskning en resurs.

– Den nuvarande situationen av hur skogen och det skogliga arvet förmedlas är otillfredsställande. I perspektiv av skogens historiska betydelse för landets utveckling, är den närmast otillbörlig. Vi är många organisationer runt bordet som kan ställa oss bakom ett upprop till politikerna om att, till att börja med, göra en ordentlig och bred genomlysning av frågan – utan att fastna i ekonomiska frågor. KSLA skulle kunna vara en bra avsändare för ett sådant initiativ. Och det ligger ett stort värde i att vi alla som deltar i de här samtalen ställer oss bakom.

– Kombinationen av fysiska museer och en sammanhållande digital funktion är tilltalande. Men även om allt mer har blivit digitalt i samhället, måste man också kunna visa både föremål och miljöer i verkligheten. Eftersom de är spridda över landet speglar de också de skilda naturgivna förutsättningarna för skog och skogsbruk. Lokala museer är också viktiga för att systematiskt fortsätta att dokumentera/samla in föremål och berättelser om skogen.

– Man kan också tänka sig att producera utställningar som kan vandra runt mellan de olika skogsmuseerna och även visas på läns museer och de stora centrala museerna.

– Ett digitalt och samtidigt mångfacetterat fysiskt museum/forum kan bli ett nav för kommunikationen om den fossilfria framtid vi nu ser konturerna av. Och här har ju skogen en av huvudrollerna.

– Det skogliga kulturarvet måste betraktas ur ”landskapsperspektiv”, det vill säga att man ser på helheten av det centrala, regionala och lokala. Inte minst handlar det om att tydligt belysa skogens avgörande roll för bergsbruket och senare också de för landet så betydelsefulla industrisatsningarna i trävaror, massa, papper och förpackningsråvara.

– Vi måste skapa sammanhang, förmedla kunskap om hur vi bedriver skogsbruk, forskar och utbildar samtidigt som vi förstärker miljövärdena. Och det handlar lika mycket om kulturvärdena som inte alltid är så lätta att upptäcka, men som blir intressanta när man börjar berätta om dem.

– Precis som när det gäller arbetet med lämningar/kulturarv i skogen är det viktigt med utbildning och kompetensförsörjning om skogens kulturarv på museerna.

– Vi får inte glömma bort de många arbetslivsmuseerna som ofta speglar även skog och skogsbruk. De drivs nästan alltid ideellt av hängivna eldsjälar som gör en viktig insats för att hålla det skogliga kulturarvet levande och som behöver både stimuleras och uppmuntras.

– Det är avgörande att någon – en myndighet eller ett museum – ges ett tydligt ansvar för att hålla ihop de frågor som är förknippade med det skogliga kulturarvet.

– Museerna är en bra avsändare för budskap om skog och skogliga kulturvärden. Enligt SOM-institutet vid Göteborgs universitet har museer en extremt hög trovärdighet, betydligt högre än public service-media och långt över vad regeringen och andra politiker har. Tillsammans har de svenska museerna cirka 30 miljoner besökare varje år.

– Viktigt att skapa något som också engagerar barn och ungdomar. Skogen i Skolan måste ges en tydlig plats i en modell av den typ som visionen ger uttryck för.

– Det är anmärkningsvärt hur lite dagens ungdomar känner till om skogen och naturen. Urbaniseringen har gjort att människan har skilts från naturen – den natur som vi är lika beroende av idag som vi i alla tider har varit.

En ytterligare synpunkt som kom fram i diskussionen är att museibesök kan verka stärkande för familjeband och gemenskap.

– Barn uppskattar ofta det de tar del av på ett museum och ett besök leder ofta till bra och utvecklande samtal mellan barn och föräldrar.

Avslutningsvis kan konstateras att alla närvarande ansåg att deltagandet i rundabordssamtalen var mycket givande. Man såg positivt på de framförda tankarna och öppnade för vidare diskussioner i ett senare skede.

Fortsättningen:

En första genomlysning av samtalen har resulterat i att de ska följas upp genom:

- Kontakt med kulturdepartementet med fokus på den samlade berättelsen om skogarnas roll i svensk samhällsutveckling – förr och framledes – och värdet av att den förmedlas.
- Kontakt med Skogsstyrelsen om målbildsarbetet gällande skogliga kulturarv.
- Kontakt med Riksantikvarieämbetet för att tydliggöra förväntningar på ämbetets samlande roll i arbetet med skogarnas kulturarv.
- Kontakt med Skansen för gemensam kartläggning av realistiska alternativ för ett förnyat Skogens hus.
- Kontakt med Skogforsk om möjligheter till bättre digital överföring av information.
- Rapport till KSLAs skogliga avdelning, som initierade rundabordsamtalen om skogarnas kulturarv.
- Planering av öppet seminarium hos KSLA under första tertialet 2023.
- Dialog om KSLAs fortsatta roll i arbetet.
- Samråd om möjligheten att göra en förstudie av hur det nationella arbetet med skogarnas kulturarv framledes kan organiseras och finansieras.

Bilaga 1

*De ansvariga myndigheterna***Kulturdepartementet**

Kulturdepartementet ansvarar för frågor som rör kultur, demokrati, medier, de nationella minoriteterna och det samiska folkets språk och kultur. Kulturarvet lyfts fram i riksdagens beslut om kulturpolitik, där ett av fem mål är att "främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas".

Statens finansiering av kulturarv och museer 2022, Mkr

Riksantikvarieämbetet ¹	286
Bidrag till kulturmiljövård ²	276
Centrala museer, myndigheter ³	1 451
Centrala museer, stiftelser ⁴	289
Forum för levande historia	51
Bidrag till vissa museer ⁵	80
Bidrag till arbetslivsmuseer ⁶	8
Summa	2 441

Via Kulturrådet fördelar Kulturdepartementet också medel till regional kulturverksamhet via den så kallade Kultursamverkansmodellen (alla län utom Sthlm*). År 2022 fördelas totalt 1,6 miljarder kr. Pengarna fördelas av regioner/landsting till bland annat teater, dans, museer och bibliotek.

* Verksamhetsbidrag lämnas av Kulturrådet också till regional kulturverksamhet i Region Stockholm.

Noter

1. Förvaltningsutgifter och utgifter för statsbidrag till organisationer inom kulturmiljövårdsområdet mm.
2. Främst länsstyrelser, hembygds museer och ideella kulturverksamheter. (Här ingår inte kyrkoantikvarisk ersättning, 460 Mkr). Bidraget fördelas av RAÄ nästan i sin helhet till länsstyrelserna som i sin tur lämnar bidrag till olika kulturmiljövårdsinsatser. En särskild anslagspost gäller bidrag till ideella kulturarvsverksamheter (vilket finns med i bilagan).
3. Moderna museet, Nationalmuseum, Naturhistoriska riksmuseet, Statens centrum för arkitektur och design, Statens försvarshistoriska museer, Statens historiska museer, Statens maritima och transporthistoriska museer, Statens museer för världskultur. (19 Mkr fördelas för digitalisering av kulturarvet och digitala tjänster).
4. Arbetets museum, Nordiska museet, Skansen, Tekniska museet.
5. Dansmuseet, Sveriges Fängelsemuseum, Millesgården, Thielska galleriet, Föremålsvården Kiruna, Nobelmuseet, Svensk Form, Röhsska museet, Strindbergmuseet, Judiska museet, Bildmuseet, Zornsamlingarna, Åjtte, Riksförbundet Sveriges museer, Prins Eugens Waldemarsudde, Form/Design center, Gamla Uppsala museum.
6. Bidrag till arbetslivsmuseer lämnas till särskilda insatser som har till syfte att bevara och bruka industrisamhällets kulturarv. Under perioden 2007 – 2016 fördelades 1,4 miljoner kr till arbetslivsmuseer med skoglig anknytning, vilket gör i genomsnitt 140 000 kr/år. Ingen genomgång har gjorts efter det, men sannolikt är siffran ungefär densamma, då "kakan" att dela på inte blivit större sedan dess.

Av nuvarande centralmuseer är det endast Skansen som berättar om skogsbrukets/ skogsarbetets historia. Nordiska museet har skogliga samlingar, men inga utställningar på temat. Naturhistoriska riksmuseet har en utställning som bland annat behandlar skogens ekologi.

Bland Sveriges 24 läns museer redovisar Jamtli (Jämtland), Murberget (Västernorrland) och Värmlands museum att de har utställningar och pedagogisk verksamhet kring skogens historia och betydelse, i vissa fall också skogliga byggnader på sina friluftsområden. Västmanlands museum och Östergötlands museum har basutställningar/visningar där skogliga perspektiv synliggörs.

forts

Bilaga 1

De ansvariga myndigheterna, forts

Riksantikvarieämbetet (RAÄ)

En nationell kulturarvsmyndighet som gör kulturarvet till en del av samhällsutvecklingen. Ansvaret omfattar i första hand frågor om kulturlandskap, kulturmiljöer, kulturföremål och museer. Huvuddelen av landets fornlämningar ligger på skogsmark och skogen är i sig en kulturmiljö – ett biologiskt kulturarv.

Utmaningar:

- Skogsbrukets skador på kulturmiljön med 16 procent grövre skador i Norrland och 7 procent i Götaland. Hälften av villkorsområdena kring fornlämningar skadas.
- Bristande kännedom och kunskaper om skogens kulturlämningar och kulturmiljöer.

Mål:

- Skogsbruket bedrivs utan att skador på kulturmiljön uppstår.
- Kännedomen och kunskaperna om skogens kulturlämningar och kulturmiljöer är god och väl utbredd.

Riksantikvarieämbetets vision för kulturmiljöarbetet 2030:

- Alla, oavsett bakgrund, upplever att de kan göra anspråk på det kulturarv som format Sverige.

Skogsstyrelsen

Skogsstyrelsens uppgift är att verka för att skogen sköts så att de skogspolitiska mål som beslutats av riksdagen kan nås. Målen för produktion och miljöhänsyn – som också omfattar kulturvärden – är jämställda. Skogen ska brukas på ett hållbart sätt så att även framtida generationer kan ha nytta av den.

Skogsstyrelsen har bland sina anställda 10 arkeologer och ett 25-tal kulturmiljöspecialister.

En strategi för arbetet med kulturmiljöhänsyn gäller sedan 2019 och kommer inom kort att kompletteras med en policy. Fokus ligger på att utveckla kunskaperna kulturmiljövärden men också på att minska skador på dem. För att lyckas krävs samverkan mellan alla parter – RAÄ, företag, intresseorganisationer, ideella organisationer och länsstyrelserna (inte minst över länsgränserna).

Nya metoder för att hitta kulturlämningar förbilligar arbetet på ett dramatiskt sätt och därmed frigörs resurser till annat.

Bilaga 2

Skogsmuseer i de nordiska länderna

I sammanställningen ingår för Sverige även ett antal mindre och lokala skogsmuseer. Mot-svarande uppgifter saknas för de övriga nordiska länderna.

Sverige

Det finns idag inget nationellt finansierat museum eller annan institution i Sverige med uppdrag att bevaka och arbeta med det skogliga kulturarvet. Skogsmuseerna i Siljansfors i Mora och i Lycksele är båda kommunalt/regionalt finansierade. Därutöver finns 13 mindre och ideellt drivna skogsmuseer.

Antalet skogsmuseer och permanenta skogsutställningar vid andra museer har stadigt minskat under åren:

- Silvanum i Gävle var ett nationellt skogligt museum, skapat 1961 och nedlagt 2003.
- Dalälvarnas Flottningsmuseum i Gysinge, skapat 1977 och nedlagt 2009.
- Dyvelstens Flottningsmuseum, skapat 1995 och nedlagt 2021.
- Skogens hus på Skansen i Stockholm, skapat 1989 och nedlagt 2000.
- Tekniska museet i Stockholm hade en stor skogsutställning mellan åren 1970 och 2000.
- Smålands museum hade en skogsutställning skapad 1980 och avvecklad 2000.
- I Kolmårdens djurpark fanns *Skogsgården* mellan åren 1982 och 2000.

Siljansfors skogsmuseum i Mora är ett stort friluftsmuseum ett 20-tal byggnader i anslutning till ett tidigare järnbruk. Museet är inriktat på både skogs- som bergsbrukshistoria. Det finansieras av Mora kommun med 500 000 kronor per år. Riksantikvarieämbetet har några gånger stöttat med bidrag för särskilda projekt, men inte till drift och underhåll. Länsstyrelsen har bidragit med mindre belopp till specifika underhållsarbeten. Skogsnäringen har bidragit vid de Skogen i Skolan-dagar som arrangerats vid några tillfällen. Mora kommun har under senare år allt mer ifrågasatt varför man ensamt ska finansiera ett museum som speglar vad som egentligen är ett riksintresse.

Skogs- och samemuseet i Lycksele är ett kulturhistoriskt museum med länsansvar för skogs- och skogsbrukshistoria samt synliggörande av samisk kultur. Det finansieras gemensamt av Lycksele kommun och Region Västerbotten med 2,5 miljoner kronor per år. Vid museet bedrivs skogshistorisk forskning och arkeologiska undersökningar. Här finns bland annat ett dendrokronologiskt laboratorium där byggnader och träföremål kan åldersbestämmas med hjälp av årsringar i trä.

Museinätverket Skog & Trä samlar 13 mindre och huvudsakligen ideellt drivna museer. Nätverket drivs av Siljansfors skogsmuseum och Lycksele skogs- och samemuseum.

- Skogsmuseet på Remningstorp, Västergötland.
- Norrbyskärs museum, Västerbotten.
- Lantbruksmuseet i Ljusfallshammar, Östergötland.
- Derom Trä- och Nostalgimuseum, Halland.
- Strömsbergs skogsmuseum, Uppland.
- Finnskogsmuseet i Skrårdrabo, Hälsingland.
- Segersta skogs- och flottningsmuseum, Hälsingland.
- Ljusdalsbygdens museum, Ljusdal Hälsingland.
- Lomkällan, Särna skogsmuseum, Dalarna.
- Flottningsmuseet i Sandslån, Västernorrland.
- Torvsjö skogsmuseum i Åsele, Västerbotten.
- MoDo-museet, Moliden i Västernorrland.
- Jägareförbundets jakthistoriska samlingar, Öster Malma, Sörmland.

Den svenska staten har under det senaste decenniet stöttat dessa 15 museer tillsammans med cirka 140 000 kronor per år – dock inte för deras drift utan till särskilda projekt. Detta kan jämföras med de statliga stöden till kulturmiljövård och centrala museer, vissa andra museer och arbetslivsmuseer som år 2022 uppgår till drygt 2,4 miljarder kronor. *Se också sammanställningen i bilaga 1.*

Bilaga 2

Skogsmuseer i de nordiska länderna, forts

Finland

Skogsmuseet Lusto ligger i Punkaharju i östra Finland nära den ryska gränsen. Det är ett riksomfattande ansvarsmuseum för den finska skogskulturen, invigt år 1994. Lusto har en årlig budget på cirka 13 miljoner kronor, varav statens andel är 50 procent. En liten del kommer från kommunen och cirka 25 procent från biljettintäkter och försäljning. Resten kommer från olika projekt och initiativ. Det statliga stödet kanaliseras genom Ministeriet för kultur och utbildning.

Museet speglar skogen ur alla aspekter och tillämpar ett pedagogiskt och mycket tilltalande museispråk. Även skogsdebatten och dess ofta ifrågasättande ton belyses.

Lusto har varje år cirka 60 000 besökare, varav en stor andel ryssar (åtminstone tidigare). Men trots Lustos många och stora förtjänster har man i Finland allt mer uppmärksammat dess svaghet: lokaliseringen i den ostligaste delen av landet, flera timmars tåg- eller bilresa från Helsingfors och de befolkningstäta delarna av södra Finland.

Norge

Norsk Skogmuseum i Elverum har ett nationellt ansvar för *utmarksnæringene* skog, skogsbruk, skogsindustri, jakt, fångst och fiske. Det förmedlar kunskap om sambanden mellan natur och kultur i ett historiskt perspektiv. Museet är ett av de största i Norge och har varje år mer än 100 000 besökare

Norsk Skogmuseum finansieras huvudsakligen av Kultur- og kirke departementet. Även Riksantikvarien/Miljøverndepartementet, Hedmark kommune samt Olje- og Energidepartementet ger vissa bidrag till driften medan Landbruksdepartementet stöder särskilda projekt.

Danmark

Det grønne museum är ett nytt museum som etablerades på herrgården Gammel Estrup utanför Auning på Jylland för bara några år sedan. Museet sorterar under Kulturministeriet och har ett nationellt ansvar för jakt, skog, lantbruk och matproduktion i Danmark. Det bildades sedan man lagt samman Dansk Landbrugsmuseum och Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum med varandra.

Det grønne museum belyser kulturhistorien och hur den tekniska utvecklingen inom jakt, skogsbruk, jordbruk och livsmedelsproduktion har haft – och fortfarande har – en avgörande betydelse för människorna, landet och naturen.